

BO'LAJAK PEDAGOGLAR RUHIY SALOMATLIGI MASALASINING NAZARIY TAXLILI

Nuriddinov Rasuljon Samitjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrası o'qituvchi

So'ngi yillarda Respublikamizda ta'lim, ilm-fan va amaliyot uyg'unligini taminlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 15.10.2021 yildagi 646-son qarori[1]ga binoan pedagogik yo'nalishlarning 3-bosqichida tahsil olayotgan talabalarga umumiy o'rta ta'lim maktablarida dars berish huquqi berilgan edi.

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 21.06.2022 yildagi PQ-289-son qarori[2]ga asosan 2022/2023 – o'quv yilidan mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan pedagogik yo'nalishda kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun haftalik o'quv mashg'ulotlari "4+2" tartibida, ya'ni 4 kun oliy ta'lim muassasida, 2 kuni maktabgacha ta'lim muassasi va umumiy o'rta ta'lim maktablarida amaliyot o'tash tartibida olib borilishi joriy etilgan edi. Qabul qilingan qarorlar natijasida bo'lajak pedagog kadrlar katta imkoniyatlarga ega bo'lishdi. Oliy ta'lim muassasasida olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash, o'rta ta'lim muassasalarida faoliyat olib borish ko'nikmalariga ega bo'lish kabi qator yutuqlarga ega bo'lib boradilar. Bu esa bo'lajak pedagogning kasbiy qobiliyatlari shakllanishida, bilimlarni joriy etishda, malaka va ko'nikmalarining mustahkamlanib borishida, keljakda pedagogik faoliyatni yo'lga qo'yishlarida, asosiysi yetuk kadr bo'lib shakllanishlarida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Yuqorida keltirilgan qarorlarga binoan bo'lajak pedagog kadrlar bir qancha yutuq va avfzaliklarga ega bo'lishini muhokama etib o'tdik. Lekin, shuning bilan bir qatorda pedagogik faoliyatda uchrashi mumkin bo'lgan turli ruhiy zo'riqishlar, kasbiy stresslar, emotsional ta'sirlarning ham mavjudligini hisobga olishimiz, bo'lajak pedagoglarning ruhiy salomatligiga bo'lgan salbiy ta'sirlarini aniqlash, ularni oldini olish kabi qator vazifalar ham paydo bo'lmoqda. Sababi, Jahon sog'likni saqlash tashkiloti 2014-yildan buyon ruhiy salomatlikni – farovonlik holati sifatida belgilaydi.[3] Bunda shaxsning ruhiy salomatligi deyilganda - inson hayoti davomida normal stresslarni muvaffaqiyatli tarzda yengib, samarali faoliyat yuritishi va jamiyatga o'zining munosib hissasini qo'shish imkoniyatiga ega bo'lishi nazarda tutiladi. Asrimizning dastlabki yillaridanoq ruhiy salomatlik borasida bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari olib borildi, olingan natijalar yana boshqa ilmiy izlanishlarga sabab bo'lmoqda. Ruhiy salomatlik, unga ta'sir etuvchi fiziologik, ijtimoiy, psixosomatik omillar, sabablarga doir izlanishlar dolzarb darajada e'tibor qaratildi. Xususan: quyidagi olib borilgan tadqiqotlar ham firkimizning tasdig'i sifatida e'tibor qaratishimizga undaydi:

Angererning 2003 – yildagi tadqiqotlariga ko'ra, faoliyat jarayonida yuzaga keluvchi kasbiy stress va zo'riqishlardan ortirilgan tajribalar, odatda hodimlarning

toliqishiga, charchashiga bevosita hissa qo'shadi, buning natijasida ish joyidagi mahsuldorlik va ishlashga, ishdan qoniqish va majburiyatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishini (Angerer, 2003);

Maslax, Shaufeli va Leyterning bir qator tadqiqotlarida ruhiy salomatlik kundalik ish faoliyatning ko'plab sohalarida, jumladan, mehnat unumdorligi va bilan bog'liq stress darajasida asosiy rolga egaligi takidlanadi. (Maslach, Schaufeli and Leiter, 2001; Maslach, Leiter, 2008); [4, B 2]

Geving, Grayson, Alvarez, Stoyberning ilmiy tadqiqotlarida o'qituvchilik kasbi - bu yuqori darajadagi stress va charchash bilan bog'liq xizmatlar bilan bog'liq kasb ekanligi o'z ifodasini topadi. (Geving, 2007; Grayson and Alvarez; 2008; Stoeber and Rennert, 2008);

Pedagoglarning ish faoliyatidan toliqish, charchash jarayoni pedagog kadrlar faoliyatining dastlabki bosqichlarida boshlanishi, yuzaga kelishi tadqiqotlar natijasida aniqlangan. Asosiy sabablardan biri sifatida maktablarda muayyan muddatlardan beri faoliyat yuritayotgan ko'plab o'qituvchilar bo'lajak pedagog talabalarga o'qitish davomidagi katta stresslar haqida xabar berishlari, axborot yetkazishlari keltiriladi (Fives, Hamman and Olivarez, 2007). [5, B 4] Yuqorida keltirilgan tadqiqotlarda natijasida olingan ma'lumotlar bo'lajak pedagoglarning ruhiy salomatligini taminlash vazifasi doimiy tarzda dolzarb masalalardan biri sifatida e'tibor qaratishimizga sabab bo'ladi.

Fontana va Abuzerilarning XX asr boshida olib borgan tadqiqot ishlariga ko'ra o'qituvchilarning ish jarayonida yuzaga keluvchi stress barcha mamlakatlardagi va ta'limning turli bosqichlarida faoliyat yurutuvchi pedagog kasbida keng tarqalganini ma'lum etishgan bo'lsa, tadqiqotchi Harnining tadqiqot natijalariga ko'ra o'qituvchilik kasbida faoliyat yurutuvchilar hamma joyda, ishdagi stressning yuqori darajasi haqida xabar berishi aniqlandi. (Fontana and Abouserie,; Harney, 2008); Pedagoglarda yuzaga keluvchi stressning sababini o'qituvchilarning kasbiy faoliyatlari davomidagi umumumiy talablari(axloqiy, rasmiy, ma'naviy)dan kelib chiquvchi salbiy hissiy tajribalari (o'quv dasturlarini o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirishni hisobga olgan holda moslashtirish yoki yuqori sinflardagi o'quvchilarning xulq-atvoridagi muammolarini hal qilishda yuzaga keluvchi umidsizlik, tushkunlik holatini misol sifatida keltirishimiz mumkin) bilan tavsiflanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://lex.uz/docs/-5679889?ONDATE=16.10.2021>
2. <https://lex.uz/uz/docs/-6079561>
3. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
4. <https://psycnet.apa.org/record/2008-05281-002>
5. Journal of Clinical Psychology Vol. 42 No. 3 August 2023